

**KIIKALAN OMENAJÄRVEN
PESIMÄLINNUSTOSELVITYS 1996**

Pekka Rusanen

Metsähallitus
Etelärannikon puistoalue
1996

SISÄLLYS

	Sivu
1. JOHDANTO.....	2
2. TUTKIMUSALUE	2
3. AINEISTO JA MENETELMÄT	3
4. TULOKSET	3
4.1 Omenajärven pesimälinnusto 1996.....	3
4.2 Omenajärven pesimälinnuston muutokset 1967-96	5
5. OMENAJÄRVEN MUUTONAIKAINEN LINNUSTO.....	7
6. KIRJALLISUUS.....	8

LIITTEET

Liite 1. Omenajärven tutkimusalue

1:20 000

1. JOHDANTO

Turun ja Porin läänissä Kiikalan ja Suomensjärven kunnissa sijaitseva Omenajärvi on valtioneuvoston vahvistamassa lintuvesiensuojeluohjelmassa luokiteltu kansainvälisesti arvokkaaksi kohteeksi ja maamme viidenneksi parhaaksi lintujärveksi (Komiteanmietintö 1981:32).

Tuorein pesimälinnustoselvitys alueelta on vuodelta 1976. Nyt suoritetun kartoituksen perusteella vesilinnuston parimäärät näyttävät voimakkaasti taantuneen usean lajin osalta, eikä suojelupistearvokaan enää yllä kansainväliselle tasolle.

Omenajärven luonnontilassa ei näytä tapahtuneen olennaisia muutoksia viime vuosikymmeninä: umpeenkasvun ollessa hidasta avovesialue on edelleenkin suuri (Tuv 1993). Merkittävä muutos, joka vaikuttaa vesilintujen parimääriä alentavasti on sen sijaan naurulokkikolonian pienentyminen neljäsosaan vuoteen 1976 verrattuna. Vuonna 1996 myös edeltävä ankara talvi vaikutti osaltaan vesilintujen parimääriä alentavasti.

2. TUTKIMUSALUE

Omenajärvi on humuspitoinen, runsasravinteinen ja matala (keskisyvyys 0,5 m) järvi. Happitilanne on talvisin erittäin huono. Järven keskiveden mukainen pinta-ala on 172 ha, josta avovettä 120 ha. Lintuvesiensuojeluohjelman rajaus kattaa 189 ha, josta luhtakasvillisuutta 63 ha (liite 1).

Valuma-alue on melko pieni (1 900 ha) etenkin kaakkoisosaltaan, missä järvi rajautuu Kiikalan harjualueeseen. Suurimman osan valuma-alueesta muodostavat luoteispuolelta järveen laskevat Perinoja ja Salmenoja, jotka ovat maatalouden kuormittavat. Lounaisosan laskuojaa pitkin vedet jatkavat Huitinkosken kautta Hirsijärvelle, Kirkkojärvelle, Kiskonjokeen ja lopulta Suomenlahdelle (Tuv 1993). Pohjoisosiltaan Omenajärvi rajautuu peltoihin, pohjoispuolisilla alueilla on myös joitakin ojitettuja soita, joiden vedet laskevat järveen.

Luhta-alueen kasvillisuus on selvästi vyöhykkeistä ja samantyyppistä järven eri osissa, laajimmat luhta-alueet sijaitsevat lounais- ja länsiosissa. Vesi- ja rantakasvillisuustutkimukset osoittavat kasvillisuuden olevan tyypillistä reheville järville sisältäen myös joitakin vaateliaita lajeja, kuten tähkä-ärviä, ristilimaska ja kapeaosmankäämi. Pajukoituminen on lisääntynyt niittämisen ja laidunnuksen lopettamisen jälkeen (Rautiainen 1981, Vilkki 1978). Nisäkkäistä piisami mainitaan runsaaksi (Vogt 1983). Tutkimuskeväänä havaittiin järven tuntumassa Perinojassa saukko 22.5.1996 (PR).

Omenajärven virkistyskäyttö on melko vähäistä mataluuden ja luhtaisten rantojen vuoksi. Loma-asuntoja on vain muutamia itä- ja etelärantojen moreenimäillä. Kotitarvekalastusta harrastetaan jonkin verran (pyyntivälineenä pääasiassa katiska), uintia vain loma-asuntojen edustoille ruopatuissa väylissä. Vesilintuja sen sijaan metsätetään runsaasti (Tuv 1993). Keväällä 1996 laskettiin järven rannoilta 42 soutuvenettä sekä 14 ruopattua väylää, joista muutamat ojien jatkeita.

Omenajärven vedenpintaa laskettiin vuosina 1937–40 n. 0,5 m laskuojaa perkaamalla. Laskuojan umpeenkasvun seurauksena on vedenpinta sittemmin jonkin verran noussut (arviolta 0,1–0,3 m) (Vogt 1983). Omenajärvelle on esitetty lintuvesikunnostuksen toimenpiteenä vedenpinnan nostoa

(keskiveden korkeudella + 0,24 m), jonka päämääränä on ensisijaisesti pesimä- ja muutonaikaisen linnuston elinolosuhteiden parantaminen, umpeenkasvun hidastaminen ja happikadon lieventäminen. Vettymishaittojen torjumiseksi on esitetty pohjois- ja luoteisosien pellonreunojen pengerryksiä (yht. 1,4 km) pumppaamoineen sekä ojien perkauksia (Tuv 1993).

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

Omenajärvelle tehtiin tutustumiskäynti 3.5., jolloin laskettiin levähtävät vesilinnut. Pesimälinnuston kartoituksessa sovellettiin kierto- ja kartoituslaskentamenetelmiä (Koskimies & Väisänen 1988), jotka suoritettiin kävellen Omenajärven luhta-alueen ulkoreunoja myötäillen kahtena toukokuun ja yhtenä kesäkuun alun aamuna. Lisäksi tehtiin yöaktiivisten lajien kiertolaskenta soutuveneellä luhta-alueen sisäreunaa myötäillen (taulukko 1). Kaikki laskennat tehtiin hyvällä säällä.

Vesilinnut arvioitiin kaukoputkea apuna käyttäen pääosin kolmesta laskentapistestä, joista tärkein itäreunan peltoja halkova tie. Pistelaskentahavaintoja täydennettiin kiertolaskennan aikana. Vesilinnuston parimäärät arvioitiin lajista riippuen 9.5. tai 22.5. Muun linnuston osalta kerättiin laskenta-aineisto kaikilla käyntikerroilla; myöhäisten muuttajien kuten ruokokerttusen parimäärä arvioitiin 4.6. Taulukossa 2 on esitetty laskentojen tulokset.

Kolmella laskennalla, kuten myös vesilintulajien kertalaskennalla saatuja tuloksia on parimäärien suhteen pidettävä minimiarvioina. Lisäksi ilmeisesti edeltävä kova talvi romahdutti vesilinnuista ainakin tavin ja sinisorsan pesimäkantoja 15–20 % Etelä-Suomessa, silkkiuikun ja nokikanan osalta lähes 30 % (Pöysä ym. 1996).

Vertailuaineistoksi kerättiin maa- ja metsätalousministeriön entisen Luonnonvarainhoitotoimiston lintuvesikaavakkeilta pesimäkannan arvioita vuosilta 1967–77.

Taulukko 1. Pesimälinnustokartoitukset Omenajärvellä 1996 (laskija PR).

laskenta	pvm	klo	huom.
I	9.5.	6.00–12.45	
II	22.5.	5.45–12.00	
IIIa	4.6.	3.30–6.00	vene
IIIb	4.6.	6.00–10.00	

4. TULOKSET

4.1 Omenajärven pesimälinnusto 1996

Omenajärvi luokiteltiin lintuvesiensuojeluohjelmassa maamme viidenneksi parhaaksi lintujärveksi ja kansainvälisesti arvokkaaksi kohteeksi. Tämä perustui etupäässä vuosien 1967–68 ja 1976 laskentoihin alueella. (Komiteanmietintö 1981:32). Vuoden 1996 laskentojen perusteella on Omenajärvi valtakunnallisesti arvokas lintujärvi, suojelupistearvoltaan 70–80 p (lintuvesiensuojeluohjelmassa 138 p).

Omenajärvellä pesi v. 1996 kaikkiaan 11 vesilintulajia ja 77 -paria. Ainakin mustakurkku-uikku näyttää hävinneen pesimälajistosta, monet muut suojelupistearvoa aiemmin kohottaneet lajit saattavat pesiä edelleen Omenajärvellä joinakin vuosina. Suurehkosta naurulokkikoloniasta on jäljellä enää neljäsosa vuoteen 1976 verrattuna. Lähes kaikkien vesilintujen ja nokikanan pesimäkannat ovat romahtaneet samoin tuntuvasti. Kanadanhanhi on uusi pesimälaji.

Taulukko 2. Omenajärven pesimälinnusto 1996.

	parimääräarvio	huom.
silkkiuikku	11	
kanadanhanhi	1	
haapana	6	
tavi	17	
sinisorsa	5	
heinätavi	2	
lapasorsa	4	
punasotka	7	
tukkasotka	9	
telkkä	8	
nokikana	7	
ruskosuohaukka	1	
nuolihaukka	1	
luhtakana	1	
luhtahuitti	3	
kurki	2	
taivaanvuohi	8	
metsäviklo	3	reunametsissä
rantasipi	2	reunametsissä
pikkulokki	7	
naurulokki	250–300	
kalatiira	1	
keltavästäräkki	1	
västäräkki	3	
satakieli	4	
ruokokerttunen	80–100	
viitakerttunen	0–2	
rytikerttunen	1	
pensaskerttu	9	
lehtokerttu	7	
pajulintu	5–10	
punavarpunen	6	
pajusirkku	30–40	

4.2 Omenajärven pesimälinnuston muutokset 1967–96

Omenajärven pesimälinnustoa on seurattu ainakin vuosina 1967–68 ja 1976. Lisäksi on joitakin hajahavaintoja vuosilta 1969–73, 1977 ja 1989–91.

Euroopan Unionin lintudirektiivin liitteen 1 lajit ja Suomessa uhanalaiset lintulajit on merkitty tähdellä (*). Uhanalaisuusluokat ovat: E (erittäin uhanalainen), V (vaarantunut) ja St (silmälläpidettävä, taantunut) (Komiteanmietintö 1991:30). Lajinimen jälkeen on mainittu tutkimuskesän parimääräarvio.

Silkkiuikku (11 paria). Vuoden 1976 arvio 10 paria, aiemmin vain 1 pari (v. 1967). Laji moninkertaisti kantansa maassamme 1960–70-luvuilla, jonka jälkeen on havaittu pientä taantumista 1990-luvulla (Esa Lammi, suull.).

*Mustakurkku-uikku. Pesimäkannan aiemmat (v. 1967–76) arviot 3–5 paria. Vuonna 1989 pesi vielä 1–2 paria. Laji on taantunut laajalti viime vuosikymmeninä.

*Kaulushaikara. Lajista on 1980-luvulta joitakin reviirihavaintoja (1 pari).

Kanadanhanhi (1 pari). Laji ei pesinyt vielä v. 1967–76, sen sijaan ainakin vuodesta 1989 lähtien 1–2 paria. Kanadanhanhi on runsastunut istutusten kautta maassamme, erityisesti Lounais-Suomessa, voimakkaasti 1980-luvulta lähtien.

Haapana (6 paria). Vuoden 1976 arvio 10 paria, aiemmin 2–5 paria. Laji on pitkällä aikavälillä runsastunut huomattavasti maassamme (Esa Lammi, suull.). Pesimäkannat v. 1996 olivat normaalit (Pöysä ym. 1996).

Tavi (17 paria). Vuoden 1976 arvio 28 paria, aiemmin 1–4 paria. Tavin Etelä-Suomen pesimäkanta taantui v. 1996 lähes 20 % edellisvuoteen verrattuna ilmeisesti edeltäneiden kylmän talven ja kevään vuoksi (Pöysä ym. 1996).

Sinisorsa (5 paria). Aiemmat arviot 6–25 paria. Sinisorsan Etelä-Suomen pesimäkanta taantui v. 1996 15 % edellisvuoteen verrattuna oletettavasti samoista syistä kuin tavilla (Pöysä ym. 1996).

Jouhisorsa. Pesiväksi tulkittu pari havaittiin v. 1968 ja -77. Jouhisorsa on harvinainen pesimälaji Uudellamaalla.

Heinätavi (2 paria). Vuoden 1976 arvio jopa 15 paria, aiemmin 1–3 paria. Heinätavi on elinympäristöltään vaateliaimpia sorsiamme, jolle suuret vuosittaiset kannanvaihtelut ovat tyypillisiä (Hyytiä ym. 1983).

Lapasorsa (4 paria). Aiemmat arviot 1–4 paria. Tälle vaateliaalle lajille on ominaista suuret vuosittaiset kannanvaihtelut (Hyytiä ym. 1983). Lapasorsan pesimäkannat v. 1996 olivat melko vahvat (Pöysä ym. 1996).

Punasotka (7 paria). Vuoden 1976 arvio 44 paria (tulkittu naaraiden määrästä), aiemmin ilmeisesti niukemmin. Punasotka on pitkällä aikavälillä yleisesti taantunut (Esa Lammi, suull.).

Tukkasotka (9 paria). Vuoden 1976 arvio jopa 130 paria (tulkittu naaraiden määrästä), aiemmin 30–50 paria.

Telkkä (8 paria). Vuoden 1976 arvio 11 paria, aiemmin 1–3 paria. Järven rannoilta laskettiin 12 uuttua v. 1996.

*Niittysuohaukka. Laji pesi järvellä v. 1991. Suomessa melko satunnainen pesimälaji.

*Ruskosuohaukka (1 pari). Lajista on tehty runsaasti pesimäaikaista havaintoja vuodesta 1966 lähtien.

*Nuolihaukka (1 pari). Uhanalaisuusluokka St. Järven reunametsissä todettiin v. 1976 1–3 paria. Nuolihaukka saalistaa kosteikolta mm. korentoja.

Luhtakana (1 pari). Myös 1970–80 -luvulla todettu 1 reviiri useina vuosina.

*Luhtahuitti (3 paria). Useina vuosina (1969–78) havaittu 1–6 reviiriä. Luhtahuitin esiintyminen maassamme vaihtelee vuosittain suuresti (Hyytiä ym. 1983).

*Ruisrääkkä. Uhanalaisuusluokka V. Vuodelta 1979 on reviirihavainto.

Liejukana. Laji havaittu v. 1977 ja -79 jopa 5 yksilöä. Liejukana on harvalukuinen pesimälaji maassamme.

Nokikana (7 paria). Vuoden 1976 arvio 50 paria, aiemmin alle 10 paria. Nokikana on pitkällä aikavälillä yleisesti taantunut. Edeltävä ankara talvi pienensi lajin pesimäkantoja Suomessa v. 1996 lähes 30 % (Pöysä ym. 1996).

*Kurki (2 paria). Vuoden 1976 arvio myös 2 paria.

Töyhtöhyppä. Omenajärven pohjoispuolisilla reunapelloilla pesi v. 1996 3–5 paria. Aiemmin arvioitu 5–10 paria; myös nämä lienevät lintuvesirajauksen ulkopuolella pesineitä.

*Suokukko. Uhanalaisuusluokka alueellisesti E. Laji on pesinyt järvellä ainakin v. 1966.

Taivaanvuohi (8 paria). Aiemmat arviot 5–13 paria.

Punajalkaviklo. Laji on pesinyt järvellä 1960-luvun lopulta lähtien ainakin vielä v. 1976 (1 pari).

Metsäviklo (3 paria). Vuoden 1976 arvio 2 paria. Laji pesii Omenajärven reunametsissä lintuvesirajauksen ulkopuolella, mutta on riippuvainen kosteikosta ruokailu- ja poikueiden kasvatusalueina.

*Liro. Aiempina vuosina on järveltä tulkittu kahdesti 2–3 reviiriä; kyseessä saattaa kuitenkin olla muuttomatalla levähtäviä yksilöitä. Tutkimuskeväänä havaittiin vielä 22.5. soidintavia yksilöitä, jotka tulkittiin levähtäviksi.

Rantasipi (2 paria). Aiemmin (vuodesta 1967 lähtien) arvioitu 1 pari. Lajin riippuvuussuhde järveen on samantapainen kuin metsäviklolla.

Pikkulokki (7 paria). Ainoastaan vuodelta 1967 arvio 6–8 paria. Tutkimuskesänä vedenpinnan kohoaminen touko-kesäkuun vaihteessa tuhosi pesinnän aloituksen ja linnut poistuivat alueelta.

Naurulokki (250–300 paria). Naurulokkikolonian suuruus oli vuosina 1967 ja -76 yli 1 000 paria. Laji on taantunut laajoilla alueilla 1970-luvulta lähtien.

*Kalatiira (1 pari). Myös aiemmin (vuodesta 1967 lähtien) on todettu 1 pari.

Niittykirvinen. Ainoastaan luoteispuolen niityllä (lintuvesirajauksen ulkopuolella) Perinojan varrella 1–2 paria v. 1996. Vuoden 1976 arvio 10 paria, aiemmin (v. 1967–68) lajia ei havaittu.

Keltavästäräkki (1 pari). Vuoden 1976 arvio jopa 30 paria.

Västäräkki (3 paria). Aiemmin ei tarkkoja arvioita.

Satakieli (4 paria). Vuoden 1976 arvio 2–3 paria.

Pensastasku. Ainoastaan reunapelloilla lintuvesirajauksen ulkopuolella 2 paria. Mainitaan kuuluneen pesimälinnustoon v. 1976.

Pensas- ja viitasirkkalintu on havaittu kerran ja luhtakerttunen kolmesti aiemmissä laskennoissa.

Ruokokerttunen (80–100 paria). Vuoden 1976 arvio 60–110 paria, v. 1967 40 paria.

Viitakerttunen (0–2 paria). Kyseessä saattaa olla muuttomatalla levähtäviä yksilöitä.

Rytikerttunen (1 pari). Vuoden 1967 arvio 1–2 paria, v. 1989 useita laulavia. Laji saattaa olla oikukkaana laulajana arvioitua lukuisampi (2-5 paria).

Rastaskerttunen. Reviiri havaittu vuosina 1971 ja -78.

Pensaskerttu (9 paria), lehtokerttu (7 paria) ja pajulintu (5–10 paria). Näistä pensaikovyöhykkeen lajeista ei ole aiempia arvioita.

*Pikkulepinkäinen. Perinojan varren niityllä lintuvesirajauksen ulkopuolella 1 pari v. 1996.

Punavarpunen (6 paria). Vuoden 1976 arvio 3 paria. Viime vuosikymmeninä voimakkaasti runsastunut pensaikovyöhykkeen laji.

*Peltosirkku. Reunapelloilla lintuvesirajauksen ulkopuolella 2 paria v. 1996.

Pajusirkku (30–40 paria). Vuoden 1976 arvio 60 paria.

5. OMENAJÄRVEN MUUTONAIKAINEN LINNUSTO

Omenajärven muutonaikaisesta linnustosta on varsin vähän tietoa. Lintuvesiensuojeluohjelmassa järven arvoa pidetään huomattavana. Omenajärvi lienee tärkeä keväinen levähdysalue laulujoutsenelle: 1.4.89 laskettiin 220 yksilöä, ja useina keväinä nähdään 100–130 yksilöä parhaina päivinä. Muista vesilinnuista punasotkia on laskettu enimmillään 180 yksilöä (14.4.90) ja sinisorsia 250 yksilöä (3.4.89).

Tutkimuskeväänä laskettiin Omenajärven vesilinnut 3.5.1996, jolloin havaittiin mm. 39 laulujoutsenta, 35 haapanaa, 48 tavia ja 5 uiveloja. Lisäksi mainittakoon kaakkuripariskunta ja jänkäkurppa 9.5.

Omenajärven sulkasadonaikaista merkitystä vesilinnuille pidetään hyvin huomattavana ja järvellä mainitaan tavatun yli 700 vesilintua (Komiteanmietintö 1981:32, Tuv 1993).

6. KIRJALLISUUS

Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.) 1983: Suomen lintuatlas. – SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki. 520 s.

Komiteanmietintö 1981:32: Valtakunnallinen lintuvesiensuojeluohjelma. – Maa- ja metsätalousministeriön lintuvesityöryhmä. 197 s.

Komiteanmietintö 1991:30: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö. – Ympäristöministeriö. 328 s.

Koskimies, P. & Väisänen, R. A. 1988: Linnustonseurannan havainnointiohjeet. – Helsingin yliopiston eläinmuseo, Helsinki. 143 s.

Pöysä, H., Lammi, E., Wikman, M. & Väisänen, R. A. 1996: Vesilintukannat taantuivat ja poikastuotto jäi alhaaiseksi. – Riistantutkimuksen tiedote 142:1-5.

Rautiainen, V-P. 1981: Omenajärven kasvillisuuskarttoitus v. 1981. – Tutkimusraportti. 4 s. + 6 liitettä.

Turun vesi- ja ympäristöpiiri 1993: Omenajärven kunnostus. Kiikala, Suomusjärvi. TNo 658. – Vesihallitus.

Vilkki, J. 1978: Rantakasvillisuusvyöhykkeiden karttoitus Kiikalan Omenajärvellä. – Tutkimusraportti. 4 s. + 1 liite.

Vogt, H. 1983: Kiikalan–Suomusjärven Omenajärvi. Selvitys järven tilasta sekä alustava hoito- ja suojelusuunnitelma. – Tutkimusraportti.